

SUUT KEMAL YETKİN'İN ARDINDAN...

Hikmet Dizdaroğlu

“...Zaman dediğimiz güç, tekin değildir;
çünkü ona güven olmaz.”

(Suut Kemal Yetkin)

Böyle diyordu *Denemeler* cildinin birinci ve ikinci baskılarının önsözünde. Bu güvensizliği güvene dönüştürmek, yarınlara kalmak için, yazar “derlenip toparlanmalı, kitaplarının kesin baskılarını sağlığında kendisi hazırlamalı.” öğüdünü veriyordu. Gerçekçesi vardı bunun. “Çünkü sonraları onların başına nelerin geleceği bilinmez.” “İyi niyetle de olsa, yazarın ölümünden sonraki baskılar, değişikliklere uğrayabilir, istemediği yazarları kitaplarına girebilirdi. Örnek veriyordu: “Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*’i sağlığında hazırlasaydı, hiç değer vermediği birtakım şiir, ölümünden sonra basılan kitabına girer miydi?”

Bu öğüdü vermekle yetinmedi, gereklerini de yerine getirdi. Aynı kitaplarda yayımladığı denemelerinden en *beğendiklerini* tek ciltte topladı. En sevdiklerini değil, *beğendiklerini*. Bunu özellikle vurgular: “Çünkü sevmek başka şey, beğenmek başka şeydir.” Ama bu beğendikleri içinde sevdikleri de vardır. Onun ölçütünü de verir: “*Yaratma özgürlüğü*’nü hangi yazılarımda daha iyi belirttimse, onları daha çok severim. Nasıl sevmem? Özgürlük olmazsa, sanat mı, edebiyat mı, yaşam mı kalır bu dünyada?”

Denemenin ustalarından biriydi. Bir sanat felsefecisi, bir sanat tarihçisi, bir estetikçi olmanın yanı sıra denemeciliği, en sevdiği yanı idi. Kendini doyuran bir deneme yazınca, en büyük mutluluğu ve kıvancı duyardı. Nedensiz değildi bu sevinci. Sanatçı yarattığını ilkin topluma değil kendisine beğendirmek ister. Beğenmedikçe de onu elinden bırakmaz”¹ Denemeyi, bilinçaltının, düş dünyasının dışavurumu, sanatçının gerçek kişiliğinin yansıması sayardı. “Sadece keyif çıkarmak”, rahatça yazılmış ol izlenimini verdiği için, denemeyi, öbür türlere yeğlerdi.

Sanat kesin yargılara bağlanamaz, katı düşüncelerin aracı olamaz, kanısındaydı. Düşünceler, özgür bir çevrene yayılmasa, belli kuram ve kuralların tutsağı olursa, özünden çok şey yitirir. Deneme, yazara, özgürlük ortamı sağlayan bir türdü. Onun için denemeye önem verir, düşüncelerini denemelerinde okura iletmeye özen gösterirdi.

Kesinlik ve değişmez kurallar söz konusu değildir denemede; bundan ötürü seviyordu denemeyi. “Deneme, makale gibi belli bir fikri kesin bir sonunca bağlamaz. Bir felsefe incelemesi gibi, bir doktrinin boyunduruğu altında solumaz. Atacağı adımı hesaplamaz.”²

Denemeyi öbür türlerden ayıran -hatta üstün kılan- bir özelliği de içeriğindedir: Bütün yaşamı, yaşam deneyimlerini, insan’ı, insan’ın her yönünü kapsar deneme.

Güdümlü bir sanatın karşısında oldu her zaman. Sanatın ayrı bir dünyası, sanatçının ayrı bir kişiliği vardı. Bunlara saygı duyulmalı, sanatçıya buyruk vermekten sakınılmalı idi. Zorlama, çarpıtma, saptırma ile sağlıklı bir yola girilemezdi; sanatın

1. Suut Kemal Yetkin, “Zorlanan Sanat”, *Edebiyat Üzerine*, İstanbul, 1952, s. 54.

2. “Deneme”, *Edebiyat Üzerine*, s. 42; oradan aktarılarak, *Denemeler*, İkinci Basım, Ankara, 1978, s. 51.

gerekleri ne ise ona uyulmalı, oyunun kuralları bozulmamalıydı. Sanat, her türlü bağın ve bağlantının dışında olmalı, sanatçı, özgürlük ortamında, her sözünü söyleyebilirdi. "Her sanatçı kendi yaratılışının sınırları içinde kendine göre realiteyi kavrar. Bu bakımdan ne kadar sanat adamı varsa o kadar realite olması tabiidir. *Sanat, zorlanmaya gelmez, ölü doğmuş eserler meydana.*"³

Sanatı ve yazını ciddiye alıyordu. Yazın ürünleri, boş vakitleri hoş geçirmek için yazılmıyordu. Yoğun bir çabanın, alın terinin, emeğin verimleridir sanat yapıtları. Sanatın yolu çok dik ve çilelidir. "Sanatta ve edebiyatta gerçek kişiliğe dik yokuşlardan geçilerek varılır. Bu yorgunluğa katlanmayı göze almayanlar, edebiyatın da, sanatın da kapısını çalmasınlar."⁴

Bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı idi, yazılarını çok titiz bir çalışma sürecinden geçirerek okura sunuyordu. *Denemeler*'in önsözündeki "...Çok ağır çalışan bir yazarım ben. Bir denemeyi yeniden birkaç kez yazdığım olmuştur." sözleri, bir gerçeği yansıtmaktadır. Yakın tanıyım bu sözlerinin. Birkaç yazısının karalamaları bendedir. Bunlar gerçekten birer "karalama"dır: Birçok satırlar çizilmiş, çıkmalar yapılmış, dipnotları eklenmiş ya da çıkarılmış...Tam anlamıyla bir yazma (yaratma) savaşımının izleri saklıdır karalamalarında. Sözelimi, "Niçin Roman Değil de Hikâye?"⁵ ile "Büyük Romanlar"⁶ adlı yazılarına bakıyorum. Yayımlanan biçimleriyle bende bulunan eski harfli metinleri arasında öylesine ayrımlar var ki, bunlar, Suut Kemal Yetkin'in yazma eylemini nasıl ciddiye aldığı kanıtlar. "Sanatçı yarattığını ilkin topluma değil kendisine beğendirmek ister." demiyor muydu, yazıları, işte bu vargının belgeleriydi.

Sanatta duygu düşmanlığını bir türlü anlayamamıştı. Duyguyu önemsemeyenlerin bu davranışları onu şaşırtıyordu. Ataç *akılcı* idi, *düşün*'den yana idi. Yetkin, düşünün payını yadsımıyordu ama, duyguyu bilmezlikten, görmezlikten gelmeyi de doğru bulmuyordu. Ruhbilimsel bir gerçektir duygu, tıpkı düşün gibi. İnsanın ruh yapısı yalnız düşüncelerden oluşmuyordu. Çağdaş ruhbilimin verilerine ve olgunun kendi somut gerçeğine nasıl sırt çevrilebilirdi? "Bilinçaltının insan varlığından ayrılamayacağı ruhbilimin ortaya koyduğu bir gerçektir. Yaşayışımızda olduğu gibi, yaratışımızda da düşünün payı, sanıldığından çok büyüktür. Düşsüz yaşayış ne kadar kuru ise, düşsüz yaratış da o kadar tatsızdır."⁷

Hele şiir söz konusu ise, duyguyu bir yana iteleme olamazdı, eşyanın doğasına aykırı idi böyle bir davranış. "Şair adını hak etmiş bir tek sanatçı gösterilemez ki bir davayı savunmak, bir düşünceyi yaymak, bir sorunu doğrulamak için şiir yazmış olsun. Böyle bir şairin varlığına inanmadığım gibi gerçek şiirden tat alan tek kişi böyle şiirleri okuyacağına da inanmıyorum."⁸ Çünkü, şiirle düşünce, birbiriyle bağdaşır öğeler değildir. "Şiir dünyası düşünce dünyası ile okadar bağdaşamaz ki, gerçekten şair olanlar, her şeyden önce kelimeleri geçer akçe olan günlük anlamlarından uzaklaştırmakla işe başlarlar. Okuyun büyük şairleri, hepsinin davranışı budur."⁹ Bunun içindir ki, en sevdiği ve beğendiği ozanlarımız Ahmet Haşim'le Yahya Kemal idi.

Şiir konusunda onu Yahya Kemal'den çok, Ahmet Haşim'e daha yakın buluruz. Gençlik yıllarında şiir, onu Ahmet Haşim'e bağlamış, Ahmet Haşim'in etkisinde şiirler yazmaya başlamıştı. Bunlar *Şi'r-i Leyâl* (Gecelerin Şiiri) adını verdiği küçük bir kitapta topladı.¹⁰ Kaynaklarda adı geçen bu kitapçığı incelemek için bana vermişti.

3. "Zorlanan Sanat", *Edebiyat Üzerine*, s. 56.

4. Suut Kemal Yetkin, "Saldırı Edebiyatı", *Yokuşa Doğru*, İstanbul, 1963, s. 20.

5. Suut Kemal Yetkin, *Günlerin Göttürdüğü*, İstanbul, 1958, s. 55-56.

6. *Yokuşa Doğru*, s. 40-46.

7. Suut Kemal Yetkin, *Düşün Payı*, İstanbul, 1960, s. 5.

8. "Duygu Düşmanlığı", *Yokuşa Doğru*, s. 23; *Şiir Üzerine Düşünceler*, İstanbul, 1969, s. 47-48.

9. *Yokuşa Doğru*, s. 24; *Şiir Üzerine Düşünceler*, s. 48-49.

10. Suut Saffet, *Şi'r-i Leyâl*, İstanbul, 339-923, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası.

Otuz iki sayfalık kitapçıkta, on üç şiir bulunuyordu. Hepsi de buram buram Ahmet Haşim kokuyordu. Dil, imge, her şey, Haşim'i anımsatıyordu. Kitabın adı bile, Haşim'in bir şiir dizisinin başlığı olan, "Şi'r-i Kamer"den esinlendiğini anlatmıyor mu?

Ne var ki, şiirlerinden üçünü değişik kişilere sunduğu halde, bunların arasında Ahmet Haşim yoktur. Birisi, üniversitede hocası Ali Ekrem (Bolayır)'e, birisi Yahya Kemal'e, birisi de Hurrem Halim Bey'e sunulmuştur. Ahmet Haşim'in neden bunların arasında yer almadığını sorduğum zaman, gülmüş, bir yanıt vermemiştir.

Bu şiirler 1921, 1922, 1923 yıllarının ürünleridir. Her birinin altında yazıldığı tarih, gün, ay, yıl olarak belirtilmiştir.

"Nazar mübdii nezih şair Yahya Kemal Bey'e". Bu sunuyu, "Türbedâr" şiirinin başlığı altında görüyoruz.

Altışar dizelik üç bağlamdan oluşan bu aruzlu parçanın uyak düzeni şöyledir: **abaaba-cçccç-dedded**. Bir başka deyişle, her bağlamda 1., 3., 4., 6. dizelerle 2. ve 5. dizeler kendi aralarında uyaklıdır. Bu, bizim şiir geleneğimizde görülmeyen bir uyak düzenidir.

Şiirin ilk bağlamını buraya alıyorum.

Gönlüm tehî... Ve yoktur onun şimdi kimsesi...
Yalnız sağır lahidleri seslendiren hayâl,
Bir türbedâr gam-zedenin hep ayak sesi.
Dîdem cünûnumun oluyor ma'kesi.
Sevmek gönülde ey perî etmiştir irtihâl,
Sevmek...Değil mi bir dudağın kanlı büsesi?¹¹

Hocası Ali Ekrem'e sunduğu "Göl" şiiri ise altı bağlamlıdır, her bağlam dört dizelidir ve çapraz uyaklıdır (**abab-cçccç-dede...**)

Bu şiirin birinci dörtlüğü şöyledir:

Kararan göl daha sık sık nefes almakta iken,
Karışır rengine şemsin yine son damla kanı;
Sonra leylin kucağından süzülür târ-ı hüznün
Dökerek dûş-i garîbinde uçan saçların¹²

Cumhuriyet dönemi yıllarında bir süre şiir yazmayı sürdürmüşse de bunları yayımlamamış, şiiri bırakarak asıl kişiliğini göstereceği alana yönelmiştir.

Bu güleç yüzlü, gür ak saçlı "Yetkin" kişinin, ilerlemiş yaşına karşın, güçlü bir belleği vardı. Kırk elli yıl önceki bir yazısının hangi dergi ya da gazetelerde basıldığını rahatlıkla söyleyebilirdi. Kimi zaman, kaynakça tutkumu bildiğinden, telefonu açar, çalıştığı konu ile ilgili bir yazının künyesini istediği olurdu.

Batı yazımını, özellikle Fransız yazımını günü gününe izlerdi. Yazınla ilgisini hiç kesmemiştir. Bu yayım bolluğunda, her çıkan kitabı okuması olanağı yoktu. On beş günlük toplantılarımızda, yeni yayınları sorar, içerikleri hakkında bilgi alır, okumak istediklerini kitaplığına aktarırdı.

On beş günlük toplantılar, dedim. Bu, onun önerisi üzerine gerçekleştirilmiş ve yaklaşık on yıl önce, birbirini seven arkadaşların bir araya gelmesini sağlamıştı.

11. *Şi'r-i Leyâl*, s. 9. *tehî*: boş. *lahd*: mezar. *gam-zede*: tasalı. *dîde*: göz. *cünûn*: delilik. *ma'kes*: yankılama yeri. *irtihâl*: ölme.

12. *Şi'r-i Leyâl*, s. 7. *şems*: güneş. *leyl*: gece. *târ-ı hüzn*: üzüntünün karanlığı. *dûş-i garib*: kimsesiz (acınası) omuz.

Emekliye ayrıldıktan sonra, yalnızlığa itilmiş gibi bir hava içine girmişti. Gerçi boş durmuyordu. Okuyor ve yazıyordu. Ama bu yetmiyordu ona. Sevdiği dostlarıyla bir araya gelmek, konuşmak, görüş alış verişinde bulunmak özlemini duyuyordu. Bu isteği arkadaşlarca da paylaşıldı ve topluluk kendiliğinden ortaya çıkıverdi.

On kişiden oluşmaktaydı bu topluluk. Başta, Suut Kemal Yetkin. Onu, topluluğun doğal başkanı sayıyorduk. Öbürleri, soyadı sırasına göre, şu arkadaşlardı: Mehmet Aydın, Hikmet Dizdaroğlu, Hikmet İlaydın, Muhtar Körükçü, Mustafa Şerif Onaran ve eşi Leziz Onaran, Muvaffak Sami Onat, Sabahattin Teoman, Muzaffer Uyguner.

Bu "Edebiyat Dostları" arasına başka katılan ve ayrılanlar da olmuştur. Fakat temel kadro hiç değişmemişti. Muzaffer Uyguner Ankara'dan ayrılınca, eski üyelerimizden biri eksilmişti. Onun yerini, son yılda, İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden İbrahim Ağâh Çubukçu aldı.

On beş günde bir, birimizin evinde toplanır, çeşitli yazın ve sanat konuları üzerinde görüşür, tartışır. Okuduğumuz kitapların, yazıların eleştirileri, değerlendirilmesi toplantıların değişmez gündemi idi. Kimi zaman, bir yazın sorunu ya da bir yapıt ele alınır, birkaç toplantı sürerdi tartışması. Sanatçıların doğum ve ölüm yıldönümleri ya da başka "vesile"ler, konuşmalarımızın içeriğine yön verirdi.

Yetkin'in hoşgörüsü ve ölçülü davranışı, bu konuşmalar sırasında daha iyi anlaşılırdı. Bağınazlıktan uzak, her şeye hakkını veren bir bilim adamının yansız tutumuyla sorunlara yaklaşırdı.

Eleştiriye açık bir kişi idi. Eleştiriye bir sanat, eleştirmene bir sanatçı gözüyle bakardı. "Sanat eserlerini ancak sanat görüşüyle değerlendirme gerekir" ilkesine bağlı olduğundan, Anatole France'ın "İyi eleştirmen ruhunun serüvenlerini şaheserler ortasında anlatan kimsedir." tanımının karşısına çıkmış, izlenimci eleştirinin inandırıcı olamayacağını, "...Esrarlı bir terkip olan sanat eserini bizde uyandırdığı heyecan ile yoklamak ve kendi serüvenimizi değil, onun *estetik serüvenini* anlatmak(la) mümkündür." tümcesiyle vurgulamıştır.¹³ Nitekim, bir kitabında, sanat ürününe yaklaşımın öznel değil, nesnel yöntemle olabileceğini önemle belirtmeyi gerekli görmüştür: "Sanat eserinden uyandırdığı heyecana götüren nesnel metodu, uyanan heyecandan sanat eserine götüren öznel metoda tercih ettik."¹⁴

Kimi yazılarını, yayımlanmadan önce, toplantılarımıza getirerek okur, düşüncelerimizi sorardı. Önerilerimizi, hatta eleştirilerimizi anlayışla karşılar, gerekli düzeltmeleri ve değişiklikleri hemen oracıkta yapardı. Öneriler ve eleştiriler, kendi görüşlerine uymasa bile, doğru iseler, hiç itiraz etmez, güleç yüzle "Peki." der, kalemini çıkararak eskisini siler, yenisini yazardı.

Aslında çok duyarlı idi. Haklı eleştirileri benimseyen Yetkin, haksız saldırılar ve suçlamalara çok üzülmüdü. Bir zamanlar, bir gazetede söyleşi-eleştiri karışımı yazılar yazan birisinin suçlamasıyla, çok sevdiği bir ozan ve yazarın bir konudaki yanlış yorumu kendisine pek dokunmuştu. Fırsat buldukça bunların sözünü eder, gerçek dışı davranış içinde olduklarını, önyargıyla yola çıktıklarını söylerdi.

Benbenci değildi, övünmeyi sevmezdi. Sanat tarihi, sanat felsefesi, estetik dallarındaki engin bilgisini büyüklenme ve kasıntı aracı yapmaz, üstünlük taslamayı aklının kıyacağından geçirmezdi. Bilgi iletişimini, sözün gelişi içinde verme yolunu seçerdi, bir övünme payı ayırmadan.

Anılarını yazmasını önermiştik. Bunu yerinde bulmuş, eski yıllardan günümüze doğru, bölüm bölüm yazmaya başlamıştı. Yazık ki, ölüm onu can evinden vurdu; yazın tarihimiz için çok ilginç şeylerin bulunduğu bu anılar yarıda kaldı... Yalnız anıları mı? Sanat dünyamız da, Suut Kemal adlı Yetkin kişiden yoksun kalmadı mı?

13. Suut Kemal Yetkin, "Tenkit Sanatı", *Edebiyat Konuşmaları*, İstanbul, 1944, s. 53.

14. Suut Kemal Yetkin, *Sanat Meseleleri*, Birinci Basım, İstanbul, 1945, "Önsöz", s. 7; İkinci Basım, İstanbul, 1962, s. 5.